

رشد و یادگیری حرکتی - ورزشی - زمستان ۱۳۸۸

شماره ۳-ص ص: ۱۴۲-۱۱۷

تاریخ دریافت: ۸۸ / ۰۸ / ۰۳

تاریخ تصویب: ۸۹ / ۰۳ / ۳۰

رفتارهای تهاجمی تماشاگران فوتبال و علل روانی و اجتماعی آن^۱

محسن پاک نژاد^۲ - کمال درانی

استادیار جهاد دانشگاهی، دانشیار دانشگاه تهران

چکیده

هدف از این پژوهش، ارائه انواع و میزان رفتارهای تهاجمی در استادیوم های ورزشی فوتبال و نیز بررسی ارتباط عوامل فردی تماشاگران، رفتار کلامی مدیران و کارکنان استادیوم، جبهه گیری و سوگیری رسانه های ورزشی، الگوبرداری از تماشاگران تیم های معروف جهانی، داوری بازی ها و روحیه خشونت طلبی تماشاگران با رفتارهای تهاجمی تماشاگران است. به این منظور از بین تماشاگران نه بازی انتهایی و حساس برنامه لیگ برتر فوتبال کشور با شیوه نمونه گیری چند مرحله ای ۷۲۷ پرسشنامه محقق ساخته در بین تماشاگران به صورت تصادفی تکمیل و تحلیل شد. تحلیل داده ها با استفاده از ضریب همبستگی و تحلیل رگرسیون چندگانه با روش گام به گام انجام شد. یافته های پژوهش بیانگر شیوع بیشتر رفتارهای تهاجمی کلامی مانند شعار علیه طرفداران و بازیکنان تیم رقیب و شیبور زدن در خیابان نسبت به رفتارهای تهاجمی فیزیکی بود. روحیه خشونت طلبی تماشاگران با ضریب بتای مثبت و حضور نیروی انتظامی با ضریب بتای منفی به طور معنی داری رفتار تهاجمی تماشاگران را تبیین کرد.

واژه های کلیدی

رفتارهای تهاجمی، تماشاگران فوتبال، ابراز هیجان، خشونت ورزشی .

۱- این مقاله بر اساس نتایج طرح پژوهشی از نوع طرح های ملی است که با حمایت مالی سازمان مدیریت و برنامه ریزی استان تهران و اداره کل فرهنگ و ارشاد اسلامی شهر تهران تهیه شده است.

Email :Paknjd@ut.ac.ir

۲- نویسنده مسئول : تلفن : ۸۸۲۷۵۵۹۹-۰۲۱-۹۸+

مقدمه

رفتار تهاجمی تماشاگران اولین بار در سال ۱۹۶۰ به صورت شدید در انگلستان در ورزش فوتبال تجلی یافت و "هولیگانیزم در فوتبال"^۱ یا "اوباشگیری در فوتبال" نام گرفت که برخی آن را بیماری ورزشی انگلستان (دانینگ^۲، ۲۰۰۰) نیز خوانده اند (۶). ریشه این اصطلاح به قرن نوزدهم و به خانواده مهاجر ایرلندی به نام هولیهان^۳ برمی گردد که عضوی از آن خانواده مستعد خشونت بود. این اسم در تلفظ دستخوش تغییراتی شد و برای افراد جوان با گرایش های بزهکارانه به کار رفت. کاربرد ویژه آن در مورد طرفداران فوتبال به یک سری حوادث در استادیوم های فوتبال انگلستان و اسکاتلند باز می گردد که نزاع ها و زد و خورد هایی بین طرفداران در زمین بازی یا بلافاصله پس از پایان بازی صورت می گرفت، و سپس به حواشی زمین و استادیوم گسترش می یافت. این گونه خشونت ها بیشتر در ورزش فوتبال به چشم می خورد.

اصطلاح اوباشگیری فوتبال، مفهوم علمی اجتماعی یا روان - اجتماعی نیست، بلکه اصطلاح ساخته شده برخی از مدیران و رسانه هاست. به همین دلیل از دقت لازم برخوردار نیست و اشکال گوناگون رفتارهایی که کم و بیش به طور مستقیم در زمینه های وابسته به فوتبال رخ می دهد در بر می گیرد. از این واژه برای برچسب زدن به رفتارهایی مانند اشکال متفاوت خشونت کلامی و فیزیکی، پرتاب اشیا به افراد، آسیب رسانی به وسایل و امکانات باشگاه ها و استادیوم ها، نزاع و درگیری و حتی نزاع با سلاح هایی مثل چاقو و اسلحه استفاده می شود. این گونه رفتارها هم پیرامون زمین فوتبال و هم نزاع و درگیری بین طرفداران وفادار تیم های باشگاهی اتفاق می افتد. امروزه حتی غیر از روز مسابقه در جاهای دورتر از باشگاه مثل ایستگاه های اتوبوس و مترو نیز رخ می دهد.

---

1 - Football Hooliganism

2 - Dunning, E

3 - Houlihan

این گونه رفتار که به اصطلاح علمی خشونت ورزشی^۱، به ویژه در ورزش فوتبال، بررسی شده است، به سه دسته عمده تقسیم می شود: (۱) خشونت ورزشکاران؛ (۲) خشونت تماشاگران؛ (۳) خشونت داور و مجریان برگزار کننده مسابقات.

هر چند این تقسیم بندی برای سهولت مطالعه و بررسی رفتارهای مذکور صورت گرفته است، ولی این رفتارها با هم تعامل دارند و خشونت در هر گروه ممکن است به گروه دیگر سرایت کند و به شورش^۲ یا هرج و مرج اجتماعی مبدل شود. در این تحقیق خشونت تماشاگران بیشتر مورد توجه و مطالعه قرار گرفته است. لويس^۳ (۱۹۸۲) خشونت تماشاگران را در پنج دسته عمده طبقه بندی کرده است: (۱) حملات کلامی^۴؛ (۲) اختلال در جریان بازی؛ (۳) پرتاب اشیا؛ (۴) دعوا کردن و (۵) وندلیسم^۵ (۱۳).

از زمان پیدایش این پدیده در ورزش فوتبال و به دنبال پیامدهای منفی آن، مطالعات علمی برای شناخت و کنترل آن انجام شد. تبیین های نظری ابتدایی از این موضوع رویکرد جامعه شناختی داشت. قدیمی ترین و اولین مطالعات مربوط به جان هرینگتون^۶ (۱۹۶۸) و جان لانک^۷ (۱۹۶۹) است که به دلیل مطرح نکردن کارکرد اجتماع و نبود نظری تبیین ها و روش های نمونه برداری مورد انتقاد است (۱۸، ۹، ۱۲).

انتقادهای یان تایلور (۱۹۶۹) به هرینگتون و لانگ، چشم اندازهای نظری خشونت در فوتبال را گسترش داد. تایلور در شمار اولین افرادی بود که تحلیل هایی جامعه شناسانه با رویکرد مارکسیستی منتشر کرد (۱۸). به اعتقاد وی، خشونت در فوتبال منعکس کننده ماهیت تغییر یافته ورزش و به ویژه نقش تغییر یافته باشگاه های محلی به عنوان نماینده طبقه کارگر است. تحلیل تایلور از این پدیده نیز همچنان نظری بود. جان کلارک^۸ (۱۹۷۸) و استوارت هال^۹ (۱۹۷۸) در دانشگاه بیرمنگام، خشونت در فوتبال را تلاش های نمادین آنان در حل مسائل مادی و ساختاری جامعه دانستند (۵، ۱۰).

---

1 - Sport Violence

2 - Riot

3 - Lewis, Jerry

4 - Verbel Assaults

5 - Vandalism

6 - John Harrington

7 - John Lang

8 - Joun Clarke

9 - Stuart Hall

پتر مارش^۱ (۱۹۷۷) نتیجه گرفت که تلفات و آسیب های جانی گزارش شده بیشتر از آنچه واقعیت دارد، است. وی بر این باور بود که خشونت فوتبال موجب می شود مردانی با موفقیت های اندک در مدرسه یا کار از راه شناخته شدن در بین همسالان، احساس خودارزشمندی و هویت کنند (۱۴). جان ویلیامز^۲ (۱۹۸۰) و همکارش در دانشگاه لیستر با عنوان مکتب لیستر^۳، مدعی توضیحی قوی تر از خشونت در فوتبال بودند (۲۲). آنها مدعی بودند که رفتارهای متمدن و داشتن جهانی متمدن در طبقه کارگر اروپا نفوذ کرده، اما در طبقات پایین تر کارگری نفوذی نداشته است. این طبقات اخیر را دانینگ و همکارش^۴ (۱۹۸۸) طبقه کارگر «زمت» و خشن نامیدند، زیرا رفتار آنان با ارزش های خرده فرهنگ مردانه و تهاجم تطابق دارد (۷). از سال ۱۹۸۰ شواهدی متقن حاکی از آن است که خشونت افراد در فوتبال ناشی از زمینه های قالبی طبقه کارگر نیست، بلکه ناشی از طبقه متوسط رو به افزایش است (۱۵).

صدیق سروستانی (۱۳۸۱) در بررسی علل رخداد خشونت ورزشی در جامعه ایرانی، علل را به دو دسته زمینه ساز و علل تحریک کننده خشونت تقسیم کرده است. در گروه علل زمینه ساز به عواملی همانند عقب ماندگی رشد اقتصادی، فرهنگی و تعلیم و تربیتی جامعه نسبت به رشد سیاسی، عدم توجه به خصلت های واقعی نوجوان و جوان ایرانی در برنامه ریزی ها، تبعیض، نابرابری و بی عدالتی حاکم بر سازمان ها و نهادهای جامعه و شعارزدگی از طریق "حرف"، "سخنرانی"، "همایش"، "نمایش" به جای پاسخگویی و عمل به مطالبات اشاره کرده است. در گروه علل محرک، به عواملی مانند تحریک رسانه های ورزشی (شامل ترویج رنگ شناسی به جای قدرشناسی، لمپن سازی رسانه ای و عمومی سازی زندگی خصوصی بازیکنان)، سوء مدیریت مسئولان برگزاری مسابقات، تحریکات ناسالم باشگاه ها و مربیان، حرکات و رفتارهای ناشایست مربیان، داوران، بازیکنان، شرط بندی و شر خری، تربیت نادرست گروهی از طرفداران و در نهایت بی تجربگی و کم مهارتی نیروهای حافظ نظم و امنیت اشاره کرده است (۳).

---

1 - Peter Marsh

2 - John Williams

3 - Leicester School

4 - E.Dunning et al .

زانی و کرچلر^۱ (۱۹۹۱) نیم‌رخ از رفتار علاقه‌مندان به فوتبال تهیه کردند. این نیم‌رخ قالب‌های سنتی در مورد آشوبگران فوتبال را همانند اینکه این آشوبگران جوان، بی‌کار، دارای تحصیلات کم و بسیار علاقه‌مند به فوتبال بودند، تایید کرد (۲۴). پژوهش کوراکیس^۲ (۲۰۰۴) در بین هواداران خشونت طلب فوتبال در یونان نشان داد که بیشتر آنان مجرد، با میانگین سنی بیست سال، دارای پایگاه اقتصادی - اجتماعی پایین، بی‌کار، با سابقه مشکلات تحصیلی عدیده و پرورش یافته در خانواده‌های از هم گسیخته اند (۸). یافته‌های تحقیق در مورد ترکیب جمعیتی تماشاگران ایرانی نشان داد که از نظر شاخص پایگاه اجتماعی - اقتصادی، بیشتر نمونه آماری در طبقه متوسط و زیر متوسط جامعه مورد بررسی قرار دارند، جوان (با میانگین ۲۲ سال)، دارای تحصیلات زیردیپلم و دیپلم با میانگین تحصیلات دوره متوسطه سال دوم دبیرستان، مجرد (۷/۷۲٪) و پدران آنان اغلب کارمند و سپس بازاری با تحصیلات میانگین سیکل با مادرانی خانه‌دار با میانگین سطح تحصیلی دوم راهنمایی هستند (۱، ۲، ۴، ۵). در بررسی علل اجتماعی خشونت تماشاگران، تنبام و سینگر (۱۹۹۷)، جنجال‌سازی مطبوعات، رفتار ناشایست بازیکنان و مربیان تیم‌های ورزشی و واکنش خشونت‌آمیز پلیس را از مهم‌ترین علل بروز این موارد دانسته‌اند. کوراکیس (۱۹۹۸) نگرش منفی به هواداران تیم‌های رقیب، اشتباهات داوری، نگرش تحریک‌آمیز پلیس به تماشاگران و تحریکات روزنامه‌نگاران ورزشی را از مهم‌ترین علل بروز خشونت در بین تماشاگران فوتبال برشمرده است. استوت و پیرسون (۲۰۰۶) رفتار پلیس در قبال تماشاگران را در بروز خشونت تماشاگران مؤثر دانسته است. اسپایچ (۲۰۰۶) شش عامل اصلی بروز خشونت تماشاگران را هیجان زدگی و برانگیختگی هیجانی خوشایند، ایجاد هویت مردانه، هویت یابی منطقه‌ای و محلی، کسب شهرت، ایجاد احساس همبستگی و قدرت و خودمختاری نام برده است. همتی نژاد و همکاران (۱۳۷۹) عوامل پرخاشگری در میدان‌های ورزشی را از دیدگاه ورزشکاران، تماشاگران و متخصصان تربیت بدنی بررسی کردند. پرسشنامه‌ها در بین ۳۰۰ نفر از تماشاگران ورزش‌های گروهی، ۱۵۰ نفر از ورزشکاران گروهی، ۱۸۰ نفر از تماشاگران ورزش‌های انفرادی، ۱۲۰ نفر از ورزشکاران انفرادی و ۶۰ نفر از متخصصان تربیت بدنی تصادفی پخش و سپس جمع‌آوری شد. آنگاه اطلاعات به دست آمده توسط آزمون χ^2 تجزیه و تحلیل شد و نتایج داده‌ها با بررسی‌های انجام شده عواملی که به ترتیب اولویت در کاهش پرخاشگری تماشاگران تأثیر دارند عبارتند از: نحوه داوری، شکست و

1 - Zani & Kirchler

2 - Courakis, Nestor

ناکامی در مسابقه، رفتار ورزشکاران تیم مقابل، حساسیت رقابت، مسابقه مهیج و محرک، میزان بودن تیم، ازدحام تماشاگران، سطح آمادگی جسمانی پایین، سن کم، ناکامی در زندگی، رتبه تیم در جدول رده بندی و سطح مهارت پایین، نظم و انضباط، حضور خانواده، حضور رسانه های گروهی و تنبیه (۳).

تحقیق عنبری (۱۳۸۱) بیانگر آن بود که (۱) با افزایش سن پاسخگویان، از خشونت آنها کاسته شده است؛ (۲) افزایش در سطح تحصیلات پاسخگویان با کاهش میزان خشونت آنها همراه بوده است؛ (۳) پاسخگویان مجرد به نسبت افراد متأهل سطح بیشتری از خشونت را در رفتار خود داشته اند؛ (۴) پاسخگویان مجرد به نسبت افراد متأهل تیم گراتر بوده اند؛ (۵) بین تیم مورد علاقه پاسخگویان (استقلالی یا پرسپولیسی بودن آنها) و خشونت گرای آنها ارتباط معنادار وجود نداشته است؛ (۶) تاثیرپذیری پاسخگویان از تفاسیر مطبوعات بر خشونت گرای آنان مؤثر بوده است؛ (۷) هر چه احساس پاسخگویان در مورد ضرورت حضور نیروی انتظامی در ورزشگاه بیشتر بوده، میزان خشونت گرای آنان کاهش یافته است (۲).

رحمتی (۱۳۸۱) طی پژوهشی در بین ۴۰۴ نمونه تصادفی تماشاگران و طرفداران پرسپولیس و استقلال ضمن اذعان به بحرانی نبودن رفتار طرفداران فوتبال در شهر تهران، مشاهده کرد که متغیرهای اهمیت و حساسیت نتیجه بازی از نظر کسب امتیاز، تعیین جایگاه تیم های مورد علاقه در رده بندی مسابقات قهرمانی، حرکات و اعمال خشونت بازیکنان هنگام بازی و کیفیت داوری اغلب به بروز پرخاشگری کلامی طرفداران تیم های مورد اشاره تأثیر می گذارند. متغیرهای سن، میزان کنترل و نظارت خانواده، جایگاه اقتصادی و اجتماعی، تأثیر منفی بر گرایش طرفداران تیم های فوتبال مورد بررسی به رفتارهای پرخاشجویانه و خشونت آمیز دارند. متغیرهای سابقه دعوا و نزاع، سابقه تنش و ناکامی در فعالیت های تحصیلی و آموزشی، مصرف سیگار، سابقه تنش در محیط خانواده، سابقه رفتار مجرمانه، داشتن دوستان با سابقه جنایی، ارتباط با باشگاه و مسئولان آن و عدم سازگاری انتظارهای ورزشی و وسایل تحقق آنها، تأثیر مستقیم بر گرایش به ارتکاب رفتارهای پرخاشگرانه و خشونت آمیز ورزشی طرفداران تیم های پرسپولیس و استقلال دارد (۱).

یافته های پژوهشی ذوالاکتاف (۱۳۸۳) نشان داد که فقدان آزادی های اجتماعی، تضعیف روحیه ملی گرایی، واکنش به تحریک نیروهای انتظامی و تحریک رسانه های ضدانقلاب، از دلایل بروز رفتار خشونت آمیز تماشاگران فوتبال است.

یافته های مطالعاتی قاسمی، ذوالاکتاف و نورعلی وند (۱۳۸۸) نشان داد که دوازده عامل، توان تبیین معنی دار ۸۲ درصد از تغییرات رفتار خشونت آمیز تماشاگران را دارد. براساس ضریب بتای استاندارد، این دوازده عامل به ترتیب عبارتند از هیجان طلبی و عقده گشایی با ۰/۲۹، تیم گرایی ۰/۲۴، تأثیرپذیری از گروه همسالان ۰/۲۰، سابقه درگیری و نزاع ۰/۱۹ و از هم گسیختگی روانی خانواده با ۰/۱۰ بیشترین تأثیر را دارند. پس از آن تماشای فیلم های خشونت آمیز (۰/۰۹)، جماعت انبوه (۰/۰۸)، بحران ها و وقایع زندگی (۰/۰۷) و تحریک رسانه های ورزشی (۰/۰۶) تغییرات رفتار خشونت آمیز تماشاگران فوتبال را تبیین می کرد. همچنین کنترل پلیس (۰/۰۷-) و رضایت از عوامل وضعیتی (۰/۰۸-) به صورت ضریب بتای منفی پیش بینی کاهش رفتار خشونت آمیز را داشتند. نتایج مذکور بیانگر توان بیشتر عوامل فردی (هیجان طلبی، تیم گرایی و از هم گسیختگی روانی خانواده) نسبت به عوامل اجتماعی در تبیین رفتار خشونت آمیز تماشاگران فوتبال است.

دیدگاه جدید روان شناختی - اجتماعی در انگلستان تبیین های مختلفی از خشونت در فوتبال ارائه می دهد. تمرکز آنها روی معنای خود فعالیت است تا زمینه های اجتماعی آن. برای مثال، جری فین^۱ (۱۹۹۴) خشونت در فوتبال را مصداقی از تجربه «جریان^۲» یا «قله^۳» می داند. انسان در زندگی روزمره خود هیجان های شدید را تجربه نمی کند. تجربه جریان یا قله در فوتبال به انسان امکان بروز آشکار هیجانانگیز به ویژه هیجان جمعی و اشتراکی را به صورت طغیان و خروش و در نتیجه تحکیم هویت اجتماعی مشترک را می دهد. بنابراین تماشاگران خشن در فوتبال، در جست و جوی تجربیات «قله» یا «جریان» در مسابقات فوتبال هستند (۸). کر^۴ (۱۹۹۴) به طور مشابهی بحث می کند که اوباشگری، مانند دیگر جنایات های عاطفی (مثل لذت تند راندن) و منعکس کننده جست و جوی سطوح بالاتر برانگیختگی هیجان از طریق خطرپذیری بر خلاف زمینه های عمومی دوره های بلند کسالت است. هر چند بیشتر فعالیت های اوباشگران در چارچوب های جمعی رخ می دهد که موجب کاهش خطرپذیری می شود (۱۱). برخی اوباشگران ممکن است به اوباشگری معتاد شوند که این مسئله آنها را به اقدام های خشن تر سوق می دهد تا به سطحی از برانگیختگی که آنها به طور فزاینده ای جویای آنند، برسند. به علاوه، جامعه شناسان نیز از هیجان و لذت ناشی از اختلال فوتبال، به منزله یک نیروی برانگیزاننده

---

1 - Gery Finn

2 - Flow

3 - Peak

4 - Kerr

غافل نیستند. به واقع، دایننگ و همکاران (۱۹۸۸) این هیجان و لذت را عنصر کلیدی تحلیل فرد در زمینه اوباشگری می دانند (۷). پاول ویلز^۱ (۱۹۸۸) از «سر و صدا» و لرزه و رعشه ناشی از ترس در موقعیت های زد و خورد و جذابیت آن برای مردان جوان طبقات کارگر و زمینه های «خطرپذیری» که در آن امکان وقوع هر اتفاقی وجود دارد، صحبت می کند (ویلز ۱۹۹۰، ص ۱۰۲)(۲۳).

نتایج تحقیقات و بررسی های ولکامر^۲ (۱۹۷۲) که داده های خویش را از بیش از ۱۸۰۰ مسابقه فوتبال گردآوری کرده است، نشان می دهد، بازنده های مسابقات ورزشی اغلب خطاهای بیشتری نسبت به برنده ها مرتکب می شوند. همچنین در جریان مسابقاتی که به صورت رفت و برگشت انجام می گیرد، اغلب بازیکنان تیم میزبان تمایل بیشتری برای ارتکاب خطا و پرخاشگری دارند. به ویژه اگر این خطاها و پرخاشگری ها، با تشویق و حمایت تماشاگران همراه باشد. از طرفی این تحقیقات نشان می دهد وقتی دو تیم در حین مسابقه در امتیاز تقریباً برابرند یا وقتی امتیاز دو تیم زیاد است، پرخاش ها و خطاهای کمتری رخ می دهد. ولکامر معتقد است که وقتی گل های بیشتری زده می شود، پرخاشگری کاهش می یابد. این احتمال به این دلیل است که گل زدن، تحریکات منجر به پرخاشگری را کاهش می دهد. در مورد رتبه تیم ها در جدول رده بندی مسابقات نیز، ولکامر به این نتیجه رسید که تیم های انتهای جدول نسبت به تیم هایی که در ابتدای رده بندی قرار دارند، پرخاشگری و خطاهای بیشتری از خود نشان می دهند. در مورد تیم هایی که در وسط جدول قرار دارند، نتایج نشان می دهد که در آنها پرخاش ها و خطاهای به نسبت کمی دیده می شود (۲۱).

راسل و گلدستین^۳ (۱۹۹۵) به تفاوت های شخصیتی بین علاقه مندان به فوتبال و غیرعلاقه مندان در هلند پرداختند. محققان در مقایسه ۴۳ مرد علاقه مند به فوتبال با مردان غیرعلاقه مند به فوتبال دریافتند نمره های افراد علاقه مند به فوتبال در بخش آسیب های روانی بیشتر از افراد غیر علاقه مند بود، تفاوتی بین دو گروه از نظر مقیاس حمله و پرخاشگری ناگهانی وجود نداشت (۱۷).

مجموع مطالعات انجام شده در مورد رفتارهای تهاجمی تماشاگر، هنوز فاقد مبانی نظری تبیین جامعه شناختی یا روان شناختی از این رویداد است. هنوز نوع و فراوانی رفتارهای خصمانه تماشاگران ورزشی ایران

1 - Willis, Paul

2 - Volkamer, M.

3 - Russel & Goldstein

شناسایی و تعریف نشده است. تحقیق حاضر نیز که نتایج پژوهشی با همین عنوان را گزارش می‌کند، تلاش دارد تا با ارائه نوع و میزان این رفتارهای تهاجمی در استادیوم‌های ورزشی به سؤالات پژوهشی زیر پاسخ دهد:

۱. انواع و میزان شدت رفتارهای تهاجمی تماشاگران ورزشی فوتبال چگونه است؟
۲. آیا متغیرهای فردی - اجتماعی تماشاگران با رفتارهای تهاجمی ارتباط دارد؟
۳. آیا رفتار کلامی مدیران و کارکنان استادیوم با رفتارهای تهاجمی ارتباط دارد؟
۴. آیا جبهه‌گیری و سوگیری رسانه‌های ورزشی با رفتارهای تهاجمی تماشاگران ارتباط دارد؟
۵. آیا الگوگیری از تماشاگران تیمی معروف جهانی با رفتارهای تهاجمی تماشاگران ارتباط دارد؟
۶. آیا داوری بازی‌ها با رفتارهای تهاجمی تماشاگران ارتباط دارد؟
۷. آیا بردمدار بودن تماشاچیان با رفتارهای تهاجمی ارتباط دارد؟

روش تحقیق

شیوه نمونه‌گیری طرح چند مرحله‌ای بود، به این صورت که از بین بازی‌های رقابت‌های لیگ برتر فوتبال کشور که در تهران و در سال‌های ۱۳۸۳ و ۱۳۸۴ برگزار شد، ۹۰ بازی در مرحله حساس بازی‌ها انتخاب شد. سپس از هر بازی به طور تصادفی ۱۰۰ تماشاگر انتخاب شدند، که در مجموع ۹۰۰ تماشاگر در گروه نمونه قرار گرفت، در پایان از مجموعه بازی‌های انتهایی جدول لیگ برتر فوتبال ایران براساس جدول زیر ۷۲۷ پرسشنامه از تماشاگران دریافت شد.

جدول ۱ - بازی های جامعه آماری پژوهش

ردیف	تاریخ	بازی	ورزشگاه	تعداد پرسشنامه
۱	۸۳/۱۲/۷	استقلال - پیروزی	آزادی	۱۳۶
۲	۸۳/۱۲/۱۱	استقلال - پگاه گیلان	آزادی	۱۰۵
۳	۸۳/۱۲/۱۵	برق شیراز - پیکان	حافظیه	۱۲۱
۴	۸۴/۱/۲۲	پیروزی - صبا بانری	آزادی	۷۲
۵	۸۴/۱/۲۶	استقلال - برق شیراز	آزادی	۹۰
۶	۸۴/۲/۹	پیروزی - پاس	آزادی	۶۶
۷	۸۴/۲/۱۸	استقلال اهواز - پیکان	پیکان شهر	۳۱
۸	۸۴/۳/۲۲	استقلال - سایپا	آزادی	۴۳
۹	۸۴/۳/۳۰	استقلال - سپاهان	آزادی	۶۳
۱۰	جمع			۷۲۷

ابزار

به منظور گردآوری داده های مورد نیاز برای بررسی فرضیه ها از پرسشنامه استفاده شد. پرسشنامه با توجه به متغیرهای مستقل و وابسته پژوهش تهیه شد که این متغیرها عبارتند از: رفتارهای تهاجمی تماشاگران (متغیر وابسته)، متغیرهای فردی - اجتماعی تماشاگران (متغیر مستقل)، نحوه حضور نیروهای انتظامی (متغیر مستقل)، رفتار کلامی مدیران و کارکنان استادیوم ورزشی (متغیر مستقل)، جبهه گیری رسانه های ورزشی (متغیر مستقل)، الگوگیری از تماشاگران خارجی (متغیر مستقل)، داوری بازی ها (متغیر مستقل) و نتیجه مدار بودن تماشاگران (متغیر مستقل).

برای تدوین سؤال در هر یک از مؤلفه های مذکور ضمن بهره گیری از پرسشنامه های موجود از جمله عنبری (۱۳۸۱) و رحمتی (۱۳۸۱) و نیز سؤالات پرسشنامه های خارجی از جمله پرسشنامه نظریه بازگشت آپتر (۱۹۸۲) و نیز چند سؤال از یک پرسشنامه ۳۰ سؤالی بدون نام خارجی، بر اساس ادبیات پژوهشی مخزن سؤالات تهیه و از بین آنها انتخاب شد. در نهایت برای هر یک از مؤلفه ها به شرح زیر سؤال تهیه شد:

۱. میزان رفتارهای تهاجمی تماشاگران: ۱۲ سؤال با مقیاس پاسخدهی پنج درجه ای هرگز، به ندرت، گاهی، بیشتر اوقات و همیشه؛
  ۲. متغیرهای فردی - اجتماعی: ۱۱ سؤال شامل سن، وضعیت تأهل، تحصیلات تماشاگر و والدین، شغل والدین، هزینه های ماهانه، محل سکونت فعلی، نوع وسیله نقلیه ایاب و ذهاب؛
  ۳. نحوه حضور نیروی انتظامی: ۱۰ سؤال، ۸ سؤال با مقیاس پاسخ دهی پنج درجه ای کاملاً مخالف، مخالف، نظری ندارم، موافق و کاملاً موافق و دو سؤال با مقیاس پاسخ دهی پنج درجه ای خیلی کم تا خیلی زیاد؛
  ۴. مدیریت استادیوم و وضعیت آن: ۸ سؤال با مقیاس پاسخ دهی پنج درجه ای کاملاً مخالف تا کاملاً موافق؛
  ۵. جبهه گیری رسانه های ورزشی: ۸ سؤال، ۶ سؤال به صورت پنج درجه ای کاملاً مخالف تا کاملاً موافق و دو سؤال چهار گزینه ای؛
  ۶. الگوگیری از تماشاگران خارجی: ۱ سؤال به صورت پنج درجه ای کاملاً مخالف تا کاملاً موافق؛
  ۷. داوری بازی ها: ۸ سؤال، ۷ سؤال به صورت پنج درجه ای کاملاً مخالف تا کاملاً موافق و یک سؤال به صورت ۴ گزینه ای نوع واکنش در برابر داوری جانبدارانه؛
  ۸. نتیجه مدار بودن تماشاگران: ۷ سؤال به صورت پنج درجه ای کاملاً مخالف تا کاملاً موافق؛
  ۹. ویژگی خشونت طلبی تماشاگران: ۱۴ سؤال به صورت پنج درجه ای کاملاً مخالف تا کاملاً موافق.
- پس از تهیه اولیه سؤالات و بازبینی توسط اعضای گروه اجرایی پژوهش، به منظور مطالعه مقدماتی پرسشنامه و ارزیابی انسجام درونی سؤالات و پایایی آنها، طی یک مطالعه پرسشنامه اجرا شد که نتایج آن در زیر ارائه شده است.
- مطالعه مقدماتی پرسشنامه: در ۸۳/۷/۲۶ روز یکشنبه که مسابقه لیگ برتر بین تیم استقلال و پاس در استادیوم ورزشی آزادی از ساعت ۱۸/۳۰ برگزار می گردید، گروه پژوهشی با دعوت تصادفی از تماشاگرانی که

منتظر ورود به استادیوم بودند، به صورت مصاحبه ای پرسشنامه اولیه تحقیق را تکمیل کردند که در پایان ۲۸ پرسشنامه تکمیل شد.

میانگین سنی پاسخگویان به پرسشنامه $m = 22/22$ سال با انحراف معیار ($sd = 9/2$) با حداقل سنی ۱۴ سال تا حداکثر ۴۹ سال بودند. ۷۱/۴ درصد آنان زیر بیست سال بودند. از نظر تحصیلات والدین ۵۰ درصد پدران آنها دارای تحصیلات سیکل و کمتر، ۲۱/۴ درصد دیپلم و ۳۳ درصد مادران آنها نیز زیر سیکل و ۶,۲۸ درصد دیپلم بودند. از نظر درآمد خانواده، درآمد ۲۱/۴ درصد زیر صد هزار تومان، ۳۲/۱ درصد بین صد و یک تا دویست هزار تومان و ۴,۲۱ درصد بین دویست و یک تا ۴۰۰ هزار تومان بود. مجموعه داده های توصیفی بیانگر آن است که گروه نمونه از نظر خصوصیات با خصوصیات جامعه تماشاگران مشابه است و نظرهای آنها در سؤالات اعتبار دارد. طی مصاحبه با افراد در زمینه سؤالات هیچ گونه ابهامی مطرح نشد. محاسبه ضریب آلفای کرونباخ سؤالات در کل و در هر مقیاس فرعی به شرح جدول ۲ است.

جدول ۲ _ ضریب آلفای کرونباخ پرسشنامه

مقیاس	تعداد سؤالات	تعداد گروه نمونه	ضریب آلفای کرونباخ
کل سؤالات	۵۱	۲۸	۰/۸۵
سؤالات رفتارهای تهاجمی	۱۲	۲۴	۰/۹۳
روحیه خشونت طلبی	۱۴	۲۸	۰/۷۹
وضعیت استادیوم	۸	۲۷	۰/۵۵
نحوه حضور نیروی انتظامی	۸	۲۴	۰/۶۵
رسانه های ورزشی	۶	۲۶	۰/۵۷
قضاوت داوران	۷	۲۶	۰/۵۴
نتیجه مدار بودن	۷	۲۷	۰/۷۸

یافته های جدول ۲ بیانگر پایایی مناسب پرسشنامه در کل و نیز در هر مقیاس فرعی است. سؤالات مرتبط با انواع رفتارهای تهاجمی با ۱۲ سؤال دارای ضریب آلفای ($\alpha = 0/93$) روحیه خشونت طلبی با ۱۴ سؤال دارای ضریب آلفای $\alpha = 0/79$ مقیاس نتیجه مدار بودن با ۷ سؤال $\alpha = 0/78$ ، نحوه حضور نیروی انتظامی با ۸ سؤال $\alpha = 0/65$ ، رسانه های ورزشی با ۶ سؤال برابر با $\alpha = 0/57$ ، وضعیت استادیوم با ۸ سؤال دارای ضریب $0/55$ $\alpha =$ و در نهایت داوران با ۷ سؤال دارای ضریب کرونباخ $\alpha = 0/54$ است که بیانگر انسجام درونی و پایایی مناسب در مقیاس ها و نیز در کل مقیاس است. دامنه آلفای کرونباخ مقیاس ها از $0/54$ تا $0/93$ است. بنابراین پرسشنامه انسجام درونی مناسبی دارد.

نتایج و یافته های تحقیق

خصوصیات جمعیت شناختی تماشاگران به شرح زیر بود :

سن : $32/2$ درصد تماشاگران را جوانان $16-20$ سال، $24/8$ درصد را افراد $21-25$ ساله و $11/4$ درصد افراد $26-30$ ساله تشکیل می دهند. در این میان افراد $46-50$ ساله ($2/1$ درصد)، $36-40$ ساله ($2/5$ ٪)، $41-45$ سال و نیز بالای 50 سال ($2/6$ درصد) پایین ترین درصدهای تماشاگران مورد بررسی را شامل می شوند.

تاهل : بیش از نیمی از تماشاگران مورد بررسی ($67/4$ درصد) مجرد و $26/5$ درصد آنها متأهل بودند. در عین حال $6/1$ درصد پاسخگویان وضعیت تاهل خود را مشخص نکردند.

تحصیلات : سطح تحصیلات $23/7$ درصد سیکل، $12/7$ درصد زیر دیپلم، 40 درصد تماشاگران دیپلم، $13/5$ درصد کارشناسی و بالاتر است. افراد بی سواد و پایین تر از سیکل $7/8$ درصد گروه پاسخگویان را شامل می شوند.

وضعیت شغلی : تماشاگران دانش آموز ($24/1$ درصد) و پس از آن تماشاگران دارای شغل آزاد ($23/1$ درصد)، بالاترین درصد تماشاچیان مسابقات فوتبال را تشکیل می دهند. در عین حال دانشجویان ($14/7$ درصد) و کارمندان ($11/6$ درصد) بخش دیگری از تماشاچیان هستند.

تحصیلات والدین : وضعیت تحصیلی پدر ۳۵/۸ درصد در سطح ابتدایی و بی سواد و ۱۶/۴ درصد سیکل است. در این میان سطح تحصیلات پدر ۲۰/۲ درصد پاسخگویان دیپلم، ۸ درصد دیپلم و ۸/۳ درصد کارشناسی و بالاتر است. در عین حال ۱۱/۴ درصد پاسخگویان به این سؤال پاسخی ندادند. ۴۳/۸ درصد مادران پاسخگویان در حد ابتدایی و بی سواد هستند. همچنین ۱۹/۴ درصد مادران دارای مدرک دیپلم و ۱۶/۱ درصد دارای مدرک سیکل هستند. مادران دارای سطح تحصیلات کاردانی و بالاتر از ۱۰ درصد را شامل می شوند. ۱۰/۶ درصد پاسخگویان نیز سطح تحصیلات مادران خود را اظهار نکرده اند.

وضعیت شغلی والدین : ۱۷/۷ درصد پدران پاسخ دهندگان مغازه دار، ۱۴/۴ درصد کارمند، ۱۱/۸ درصد کشاورز هستند. پدران ۷/۸ درصد تماشاچیان دارای شغل تخصصی، و به همان میزان کارگر ساده، ۸/۱ درصد کارگر ماهر و ۷/۳ درصد بازنشسته اند. ۳/۴ درصد تماشاچیان اظهار داشته اند که پدرانشان مدیر عالی رتبه اند. ۱۵/۵ درصد پاسخگویان شغل پدر خود را مشخص نکرده اند. مادران بیشتر پاسخگویان (۸۲/۹ درصد) خانه دار و ۹/۲ درصد شاغل اند. ۷/۸ درصد پاسخگویان شغل مادر خود را مشخص نکرده اند.

وضعیت درآمد : درآمد ماهانه ۱۴ درصد زیر ۱۰۰ هزار تومان، ۳۹/۸ درصد پاسخگویان بین ۱۰۱-۲۰۰ هزار تومان، ۲۶/۸ درصد بین ۲۰۱ تا ۴۰۰ هزار تومان و درآمد ۱۲/۱ درصد پاسخگویان بین ۴۰۱-۷۰۰ هزار تومان است.

در جدول ۳ نوع و میزان رفتارهای تهاجمی تماشاگران فوتبال لیگ برتر ارائه شده است. بنابر مندرجات جدول ۳، بالاترین فراوانی رفتار با ۳۱ درصد پاسخ همیشه و ۱۵/۶ درصد بیشتر اوقات شعار علیه طرفداران و بازیکنان تیم رقیب است. رفتار بعدی با ۲۴/۹ درصد پاسخ همیشه و ۱۲/۵ درصد بیشتر اوقات شعار نویسی در طرفداری از تیم محبوب خود روی دیوار است. ۲۲/۵ درصد پاسخگویان اظهار داشته اند، که همیشه قبل و پس از برگزاری مسابقه در خیابان ها شیپور می زنند. نزاع لفظی با ۱۹/۴ درصد پاسخ همیشه و ۱۶/۴ درصد پاسخ بیشتر اوقات در مرتبه بعدی قرار دارند. ۱۵/۳ درصد تماشاگران همیشه و ۱۵/۶ درصد بیشتر اوقات صورت خود را در مسابقات رنگ می کنند. از جمله رفتارهای مخرب و آسیب زننده بعد از مسابقات، آسیب رسانی به وسایل نقلیه همگانی است. ۱۳/۵ درصد همواره و ۱۱/۲ درصد بیشتر اوقات صدلی اتوبوس های شرکت واحد را پاره می کنند. در نهایت ۱۲/۲ درصد همیشه و ۱۳/۸ درصد بیشتر اوقات درگیری فیزیکی دارند.

جدول ۳ - فراوانی و درصد رفتارهای تهاجمی تماشاگران فوتبال

ردیف	سوالات	هرگز		بندرت		گاهی		بیشتر اوقات		همیشه	
		%	f	%	f	%	f	%	f	%	f
۱	پاره کردن صندلی اتوبوس	۵۱/۲	۳۴۹	۱۰/۴	۷۱	۱۳/۷	۹۳	۱۱/۲	۷۶	۱۳/۵	۹۲
۲	نزاع و درگیری لفظی با طرفداران تیم رقیب	۳۵/۲	۲۴۰	۱۲/۹	۸۸	۱۶/۰	۱۰۹	۱۶/۴	۱۱۲	۱۹/۴	۱۳۲
۳	نزاع و درگیری فیزیکی با طرفداران تیم رقیب	۴۰/۰	۲۷۲	۱۴/۴	۹۸	۱۹/۶	۱۳۳	۱۳/۸	۹۴	۱۲/۲	۸۳
۴	شعار علیه طرفداران و بازیکنان تیم رقیب	۲۳/۹	۱۶۳	۱۳/۸	۹۴	۱۵/۶	۱۰۶	۱۵/۷	۱۰۷	۳۱/۰	۲۱۱
۵	شعار نویسی علیه تیم رقیب و طرفداران روی دیوار محله	۳۹/۳	۲۶۶	۱۲/۹	۸۷	۱۲/۴	۸۴	۱۳/۰	۸۸	۲۲/۵	۱۵۲
۶	شعارنویسی در طرفداری از تیم محبوب روی دیوار	۳۴/۰	۲۳۱	۱۵/۲	۱۰۳	۱۳/۵	۹۲	۱۲/۴	۸۴	۲۴/۹	۱۶۹
۷	پرتاب قوطی خالی و دیگر اشیاء به داخل زمین بازی	۵۱/۹	۳۴۹	۱۱/۰	۷۴	۱۵/۲	۱۰۲	۱۰/۸	۷۳	۱۱/۱	۷۵
۸	پرتاب ترفه و نارنجک به داخل زمین بازی	۵۱/۶	۳۴۹	۱۲/۳	۸۳	۱۶/۰	۱۰۸	۱۰/۳	۷۰	۹/۹	۶۷
۹	خراب کردن اموال در ورزشگاه	۵۴/۰	۳۶۶	۱۳/۶	۹۲	۱۳/۰	۸۸	۱۰/۲	۶۹	۹/۳	۶۳
۱۰	بستن جاده منتهی به ورزشگاه	۵۵/۸	۳۷۷	۱۳/۹	۹۴	۱۲/۷	۸۶	۹/۰	۶۱	۸/۶	۵۸
۱۱	خراب کردن وسایل نقلیه شخصی در خیابان	۵۳/۱	۳۶۱	۱۳/۸	۹۴	۱۵/۷	۱۰۷	۷/۸	۵۳	۹/۶	۶۵
۱۲	شیپورزدن در خیابان	۳۲/۸	۲۲۳	۱۵/۸	۱۰۷	۱۴/۴	۹۸	۱۴/۴	۹۸	۲۲/۵	۱۵۳
۱۳	رنگ کردن صورت	۴۰/۰	۲۷۰	۱۲/۰	۸۱	۱۷/۲	۱۱۶	۱۵/۶	۱۰۵	۱۵/۳	۱۰۳
۱۴	مصرف سیگاری (حشیش)	۵۶/۵	۳۸۲	۱۳/۰	۸۸	۱۳/۰	۸۸	۸/۶	۵۸	۸/۹	۶۰
۱۵	حمل ابزار درگیری (زنجیر، چاقو، قمه)	۵۵/۵	۳۷۵	۱۳/۵	۹۱	۹/۸	۶۶	۱۰/۹	۷۴	۱۰/۴	۷۰
۱۶	مصرف الکل	۵۹/۰	۳۹۸	۱۴/۵	۹۸	۱۱/۳	۷۶	۵/۸	۳۹	۹/۵	۶۴

در جدول ۴ همبستگی بین عوامل فردی با رفتارهای تهاجمی ارائه شده است.

جدول ۴ - ضریب همبستگی عوامل سن، تحصیلات و درآمد با رفتارهای تهاجمی

رفتار تهاجمی	ضریب همبستگی اسپیرمن	
	r	سن
-۰/۰۳۳	N	۵۹۱
	r	تحصیلات والدین
۰/۱۵۶*	N	۶۲۱
	r	تحصیلات پدر
۰/۱۴۶*	N	۵۷۱
	r	تحصیلات مادر
۰/۱۵۸*	N	۵۷۵
	r	هزینه ماهانه
۰/۰۳۵	N	۶۱۹

* $P < ۰/۰۱$

بنابر نتایج به دست آمده بین تحصیلات پاسخ دهندگان ($P = ۰/۰۱$)، تحصیلات پدر ($P = ۰/۰۱$) و تحصیلات مادر ($P = ۰/۰۱$) آنها با رفتارهای تهاجمی تماشاگران فوتبال ارتباط و همبستگی مثبت وجود دارد، به این معنا که با افزایش سطح تحصیلات تماشاگر و والدین او، رفتارهای تهاجمی نیز افزایش می یابد.

جدول ۵ - مقایسه میانگین رفتارهای تهاجمی بر اساس وضعیت تاهل

مورد	تاهل	تعداد	میانگین	انحراف معیار	خطای معیار	t	درجه آزادی	سطح معنی داری
رفتار	مجرد	۴۳۵	۳۸/۱۴	۱۸/۲۷	۰/۸۷	۱/۲۶	۶۰۵	-۲۰
تهاجمی	متاهل	۱۷۲	۳۶/۰۳	۱۹/۳۳	۱/۴۷			

بنابر مندرجات جدول ۵، میانگین رفتارهای تهاجمی افراد مجرد ($m = ۳۸/۱۴$) بیش از افراد متاهل ($m = ۳۶/۰۳$) است، اما تفاوت معناداری بین آنها وجود ندارد.

جدول ۶ ضریب همبستگی بین عوامل نیروی انتظامی، مطبوعات، الگوبرداری، مدیریت استادیوم، مربی و داور را با میزان رفتار تهاجمی تماشاگران فوتبال را آشکار می‌کند. نتایج بیانگر آن است که بین نحوه حضور نیروهای انتظامی و بروز رفتارهای تهاجمی همبستگی معنی دار ($P = 0/01$) وجود دارد. به این معنا که نحوه حضور نیروی انتظامی با کاهش رفتارهای تهاجمی همراه است. ضریب همبستگی مطالعه مطبوعات ورزشی و رفتارهای تهاجمی حاکی از ارتباط مثبت و معنادار بین آن دو است ($P = 0/05$)، به گونه ای که با افزایش مطالعه مطبوعات ورزشی، بروز رفتارهای تهاجمی نیز افزایش می‌یابد. ضریب همبستگی بین الگوبرداری از رفتارهای تهاجمی در روز و زمان برگزاری مسابقات فوتبال در دیگر کشورها و رفتار تهاجمی در مسابقات داخلی نشان می‌دهد که بین این دو متغیر ارتباط و همبستگی وجود ندارد. به این معنا که رفتارهای تهاجمی داخل و الگوبرداری رفتارهای تهاجمی مشابه در خارج از کشور همبستگی و ارتباط ندارد. نتایج مندرج در جدول ۶ نشان می‌دهد که بین نحوه مدیریت استادیوم و رفتار تهاجمی همبستگی منفی و معنادار ($P = 0/017$) وجود دارد، به این معنا که با بهبود مدیریت استادیوم، رفتارهای تهاجمی کاهش می‌یابد.

نتایج مندرج در جدول ۶ حاکی از آن است که بین بروز رفتار تهاجمی و رفتار مربی تیم همبستگی منفی معنادار وجود دارد ($P = 0/01$)، به این معنا که رفتار مثبت مربی با کاهش رفتار تهاجمی و رفتار منفی او با افزایش رفتارهای تهاجمی همراه است. همچنین بین رفتار داور و بروز رفتارهای تهاجمی ارتباط و همبستگی معنادار و منفی برقرار است، یعنی با رفتار منفی داور (از نگاه تماشاگران) رفتار تهاجمی افزایش و به عکس با رفتار مثبت داور، رفتارهای تهاجمی کاهش می‌یابد. نتایج مندرج در جدول مذکور حاکی از آن است که بین روحیه خشونت طلبی و بردمداری ارتباط و همبستگی مثبت و معنادار وجود دارد ($P > 0/01$). به عبارتی، با افزایش روحیه خشونت طلبی رفتارهای تهاجمی نیز افزایش می‌یابد. از سوی دیگر، روحیه بردمداری نیز با رفتارهای تهاجمی همبستگی و ارتباط مثبت و معنادار دارند ($P > 0/01$)، به طوری که با افزایش روحیه بردمداری، رفتارهای تهاجمی نیز افزایش می‌یابد.

جدول ۶_ ضریب همبستگی نحوه حضور نیروی انتظامی با رفتارهای تهاجمی

رفتار تهاجمی	ضریب همبستگی اسپیرمن	
نیروی انتظامی	r	-۰/۲۳۷*
	N	۵۷۰
مطبوعات	r	۰/۱۰۱*
	N	۶۴۱
الگو برداری از کشورهای دیگر	r	۰/۰۵۰
	N	۶۶۵
مدیریت استادیوم	r	-۰/۰۱۷
	N	۵۷۶
داور	r	-۰/۱۹۰*
	N	۶۰۳
مربی	r	-۰/۱۵۲*
	N	۵۹۹
روحیه خشونت طلبی	r	۰/۲۸۲*
	N	۵۴۴
بردمداری	r	۰/۳۰۹*
	N	۵۹۳

* P < ۰/۰۱

به منظور بررسی آنکه کدام یک از متغیرهای مورد بررسی (مربی، استادیوم، داور، سن، بازی، تحصیلات پدر، تحصیلات مادر و هزینه زندگی) رفتارهای تهاجمی تماشاگران را پیش بینی می کنند، رگرسیون چند متغیری با روش گام به گام انجام گرفت. در این تحلیل، فقط دو متغیر روحیه خشونت طلبی و نیروی انتظامی وارد تحلیل شدند.

بنابر نتایج جدول ۷، روحیه خشونت طلبی با رفتارهای تهاجمی همبستگی دارد (P = ۰/۲۳). مقدار بتا مبین آن است که روحیه خشونت طلبی رفتارهای تهاجمی را پیش بینی می کند. همچنین متغیر دومی که وارد

معادله رگرسیون شد، نحوه حضور نیروی انتظامی در ورزشگاه است. بنابر نتایج، نحوه حضور نیروی انتظامی، مقدار همبستگی با رفتارهای تهاجمی به $R = 0/269$ افزایش یافته است. مقدار بتای حاصل گویای آن است که حضور مناسب نیروی انتظامی موجب کاهش رفتارهای تهاجمی می شود.

جدول ۷ - رگرسیون چند متغیره رفتارهای تهاجمی با مدل گام به گام

متغیر	R	R ²	S.S	Df	M.S	F	P	β	t	P
روحیه خشونت طلبی	0/233	0/054	5928/97	1	5928/97	19/98	0/01	0/184	3/33	0/01
نیروی انتظامی	0/269	0/072	7902/86	2	3951/43	13/53	0/01	-0/143	-2/60	0/01
عدد ثابت	37/72								6/26	0/01

بحث و نتیجه گیری

یافته های توصیفی جمعیت گروه نمونه مطالعه نشان داد که تماشاگران فوتبال لیگ برتر اغلب ۱۶ تا ۲۵ ساله، مجرد، با تحصیلات عمومی دیپلم (۴۰ درصد)، سیکل و زیر آن (۳۱/۲ درصد) و از نظر شغلی نیز ۲۴/۱ درصد محصل، ۱۴/۷ درصد دانشجو، ۲۳/۱ درصد دارای مشاغل آزاد و ۱۱/۶ درصد نیز کارمند هستند. از نظر خانوادگی نیز بیشتر والدین آنها دارای تحصیلات دیپلم و زیر آن با مشاغل غیردولتی (مغازه دار، کارگر، کشاورز) و با مادران خانه دارند و از نظر درآمد خانواده، بیشتر آنها زیر ۲۰۰ هزار تومان در سطح شهر تهران درآمد دارند. در بیشتر بازی هایی که در ورزشگاه آزادی برگزار می شود، چنانچه بازی بین تیم های تهرانی و شهرستانی باشد، بیش از نیمی از تماشاگران شهرستانی هستند و چنانچه بازی بین دو تیم تهرانی باشد، تماشاگران تهرانی از شهرستانی ها بیشترند. در بازی تیم استقلال و پیروزی نیز درصد شهرستانی ها بیشتر از بومی ها بود. برخی از یافته های توصیفی مذکور از جمله سن، تحصیلات تماشاگران، تحصیلات والدین با یافته های پژوهشی عنبری (۱۳۸۱) هماهنگ، اما از نظر وضعیت شغلی تماشاگران و والدین متفاوت از یافته های وی (۱۳۸۱) است. در

ترکیب تماشاگران تحقیق حاضر اغلب محصل و دانشجو و شغل والدین نیز اغلب غیردولتی و آزاد است، در حالی که در پژوهش عنبری بیشتر کارمند بودند.

از دیگر یافته های توصیفی پژوهش وضعیت مدیریت استادیوم ورزشی است که تحقیق نشان داد عمده ترین مشکل تماشاگران در ورزشگاه ها صندلی های محل نشیمن در سکوی ورزشگاه های مورد بررسی است. پس از آن نیز نظافت و بهداشت سرویس های بهداشتی ورزشگاه است که نیمی از تماشاگران فوتبال از وضعیت بهداشت و نظافت آن ناراضی بودند. بعد از آن خرید بلیت مسابقات ورزشی است که حدود یک سوم تماشاگران از وضعیت فروش بلیت ناراضی بودند. در زمینه برخورد متصدیان ورزشگاه و نیروهای بازرسی غالب تماشاگران از نحوه برخورد آنها رضایت داشتند.

در زمینه نحوه حضور نیروی انتظامی در ورزشگاه، تماشاگران ضمن تاکید بر حضور نیروی انتظامی و موافقت بیشتر آنها برای حضور نیروهای انتظامی به منظور حفظ نظم، اغلب برخورد نیروی انتظامی با تماشاگران را مناسب ارزیابی نکردند و آنها را فاقد تجربه کافی می دانند. بررسی وضعیت مطبوعات ورزشی از نظر تماشاگران نشان داد که بیشتر تماشاگران معتقدند نشریات ورزشی برای کسب سود بیشتر دروغ می نویسند. با این حال به نظر آنان خواندن نشریه خوب حساسیت به بازی ها را بیشتر می کند. به معنای دیگر، تماشاگران با وجود اینکه می دانند احتمالاً مطالب یک نشریه ورزشی ممکن است کذب باشد، باز تحت تأثیر مطالب آن قرار می گیرند و حساسیت آنها به بازی افزایش می یابد.

از نظر تماشاگران عوامل مرتبط با رفتارهای تهاجمی به ترتیب عبارتند از : (۱) تعصب بیش از حد؛ (۲) بی فرهنگی برخی تماشاگران؛ (۳) جوسازی در سکوها توسط هواداران؛ (۴) داوری جانبدارانه؛ (۵) جوسازی روزنامه های ورزشی؛ (۶) رفتار غلط برخی بازیکنان؛ (۷) بیکاری؛ (۸) نامناسب بودن محیط ورزشگاه؛ (۹) تقلید از تماشاگران خارجی و (۱۰) رفتار غلط برخی مربیان و سرپرستان. براساس رتبه بندی عوامل مذکور از نظر تماشاگران می توان گفت که به علت ارتباط عاطفی شدید بین تماشاگر با تیم فوتبال مورد علاقه و نیز نبود آموزش های صحیح برای هدایت و رهبری این انرژی عاطفی تماشاگر در جهت مثبت و سازنده، این انرژی آزاد در محیط ورزشی باشگاه تحت تأثیر عوامل همچون جوسازی لیدرهای کانون هواداران یا لیدر سکوها و نیز

جوسازی برخی رسانه های ورزشی یادآوری های غلط موجب آزادسازی این انرژی به سوی امور مخرب و منفی می شود.

براساس نتایج تحقیق حاضر ۱۶ نوع رفتار تهاجمی در محیط ورزشی فوتبال شناسایی شده که مطابق یافته های پژوهشی میزان شدت و وفور آن به شرح زیر است : شعار علیه طرفداران و بازیکنان تیم رقیب (۰/۴۶/۷)، شعار نویسی در طرفداری از تیم محبوب روی دیوار (۰/۳۷/۰۳) ، شیپور زدن در خیابان (۰/۳۶/۹)، نزاع و درگیری لفظی با طرفداران تیم رقیب (۰/۳۵/۸)، شعار نویسی علیه تیم رقیب و طرفداران روی دیوار محله (۰/۳۵/۵)، رنگ کردن صورت (۰/۳۰/۹)، نزاع و درگیری فیزیکی با طرفداران رقیب (۰/۲۶)، پاره کردن صندلی اتوبوس (۰/۲۴/۷)، پرتاب قوطی خالی و سایر اشیا به داخل زمین بازی (۰/۲۱/۹)، حمل ابزار درگیری (زنجیر، چاقو، قمه) (۰/۲۱/۳)، پرتاب ترقه و نارنجک به داخل زمین بازی (۰/۲۰/۲)، خراب کردن اموال در ورزشگاه (۰/۱۹/۵)، بستن جاده منتهی به ورزشگاه (۰/۱۷/۶)، خراب کردن وسایل نقلیه شخصی در خیابان (۰/۱۷/۴)، مصرف سیگاری (حشیش) (۰/۱۷/۲) و مصرف الکل (۰/۱۵/۳).

عمده رفتارهای تهاجمی تماشاگران فوتبال ایران کلامی است و درصد کمی از آنها را رفتارهای عملی تشکیل می دهد. بر خلاف کشورهای دیگر که بیشتر مصرف داروهای مخدر و روان گردان و نیز الکل است، در فوتبال ایران این مورد کمترین سهم را به خود اختصاص داده است.

در پاسخ به سؤال آیا متغیرهای فردی - اجتماعی تماشاگران با رفتارهای تهاجمی ارتباط دارد، یافته ها بیانگر آن است که تحصیلات فرد و تحصیلات والدین همبستگی مثبت معنی داری با رفتارهای تهاجمی تماشاگران دارد. یافته های مذکور به ویژه ارتباط بین تحصیلات فرد با رفتارهای تهاجمی همراه با شاغل بودن مادر و ارتباط آن با رفتارهای تهاجمی در محیط فوتبال نشان دهنده مرتبط بودن اوضاع اجتماعی با بروز رفتارهای تهاجمی در این گروه است.

در زمینه این سؤال پژوهش که آیا رفتارهای کلامی مدیران و کارکنان استادیوم با رفتارهای تهاجمی ارتباط دارد، نتایج نشان داد که نحوه مدیریت ورزشگاه ارتباط معنی داری با بروز رفتارهای تهاجمی ندارد. با این حال این ارتباط منفی بود، به معنای دیگر اگر جایگاه تماشاگران و نیز سرویس های بهداشتی ورزشگاه بازبینی شود، در کاهش رفتارهای تهاجمی مؤثر خواهد بود.

در مورد این سؤال پژوهش که آیا جبهه‌گیری و سوگیری رسانه‌های ورزشی با رفتارهای تهاجمی تماشاگران ارتباط دارد، نتایج آشکار کرد که نتیجه‌گیری و سوگیری رسانه‌های ورزشی با بروز رفتارهای تهاجمی همبستگی مثبت معنی‌داری دارد، به عبارت دیگر، رسانه‌های ورزشی باید به شکل صحیح مدیریت شوند که در جهت کنترل و هدایت صحیح رفتارهای تماشاگران باشد.

در زمینه این سؤال پژوهشی که آیا الگوگیری از تماشاگران تیم‌های معروف جهانی با رفتارهای تهاجمی تماشاگران ارتباط دارد؟ یافته‌ها نشان داد که الگوپردازی و تقلید از رفتارهای تیم‌های معروف جهانی همبستگی و ارتباطی با بروز رفتارهای تهاجمی در محیط ورزشی فوتبال ندارد. در رتبه‌بندی عوامل مرتبط با بروز رفتارهای تهاجمی نیز این عامل در پایین‌تر رده از نظر تماشاگران قرار گرفت، بنابراین تقلید از رفتارهای طرفداران تیم‌های کشورهای دیگر سهمی در بروز رفتارهای تهاجمی تماشاگران فوتبال ایرانی ندارد.

در مورد این سؤال پژوهشی که آیا داوری بازی‌ها با رفتارهای تهاجمی تماشاگران ارتباط دارد؟ نتایج نشان داد که رفتار صحیح داوران و مربیان فوتبال لیگ برتر با بروز رفتارهای تهاجمی تماشاگران همبستگی منفی معنی‌داری دارد، به صورتی که موجب کاهش بروز رفتارهای تهاجمی در میادین فوتبال می‌شود. این یافته هم در مورد رفتار داوران و هم در مورد رفتار مربیان تیم‌های ورزشی صادق است. هر چند رفتار داوران همبستگی و ارتباط بیشتری را نسبت به رفتار مربیان نشان داد. بنابراین نقش و اهمیت داوران در کاهش رفتارهای تهاجمی همبستگی بیشتر است.

براساس یافته پژوهش در پاسخ به این پرسش که آیا روحیه بردمدار بودن و خشونت طلب با رفتارهای تهاجمی ارتباط دارد؟ باید گفت که روحیه بردمداری و خشونت طلبی، هر دو در بین تماشاگران فوتبال همبستگی مثبت و معنی‌داری با بروز رفتارهای تهاجمی دارد، به عبارت دیگر، روحیه بردمداری که از آن به معنای تعصب بیش از حد نسبت به تیم مورد علاقه نیز نام برده می‌شود، با رفتارهای تهاجمی در محیط ورزشی فوتبال ارتباط مستقیم و چشمگیری دارد، یعنی هر چه ارتباط عاطفی فرد با تیم مورد علاقه شدیدتر باشد، انتظار دارد در همه موقعیت‌ها تیم وی پیروز میدان باشد و اگر چنین نشود، گرایش به بروز رفتارهای تهاجمی افزایش می‌یابد و به بروز این گونه رفتارها منجر می‌شود. همچنین افراد با تمایلات پرخاشگرانه، تمایل به بروز رفتارهای تهاجمی در آنها نسبت به افراد با تمایلات پرخاشگرانه کمتر، بیشتر است.

در بخش یافته‌های تحلیلی بر اساس تحلیل رگرسیون چند متغیره با مدل گام به گام از بین متغیرهای مستقل مورد بررسی (رفتار مربی، داور، مدیریت استادیوم، نوع بازی، سن، تحصیلات والدین، درآمد ماهانه، روحیه خشونت طلبی و حضور نیروی انتظامی)، فقط دو عامل روحیه خشونت طلبی و بردمداری و حضور نیروی انتظامی به طور معناداری رفتارهای تهاجمی تماشاگران ورزشی فوتبال را پیش بینی می‌کنند. به صورتی که حضور افراد دارای روحیه پرخاشگری و بردمداری، موجب افزایش بروز رفتارهای تهاجمی شده و در عین حال حضور نیروی انتظامی موجب کاهش بروز رفتارهای تهاجمی می‌شود.

منابع و مأخذ

۱. جهانفر، محمد. (۱۳۸۱). "خشونت در فوتبال قابل پیشگیری است". نامه علوم اجتماعی، شماره ۱۹، بهار و تابستان.
۲. رحمتی، محمدمهدی. (۱۳۸۱). "بررسی جامعه‌شناسی عوامل مؤثر در خشونت و پرخاشگری در ورزش فوتبال". پایان نامه دوره دکتری جامعه‌شناسی دانشکده علوم اجتماعی دانشگاه تهران.
۳. سروسستانی، صدیق. (۱۳۸۱). "تخلیه منفعل هیجان یا تزریق فعال خلجان (پژوهشی در مورد درگیری‌های حواشی مسابقات فوتبال)". نامه علوم اجتماعی، شماره ۱۹، بهار و تابستان.
۴. عنبری، موسی. (۱۳۸۱). "بررسی علل و عوامل مؤثر بر خشونت‌گرایی فوتبال". جهاد دانشگاهی دانشکده علوم اجتماعی دانشگاه تهران. به سفارش نیروی انتظامی جمهوری اسلامی ایران.
۵. قاسمی، ذوالاکتاف؛ نوعلی‌وند. (۱۳۸۸). "توصیف جامعه‌شناختی عوامل مؤثر بر وندالیسم و اوباشگری در ورزش فوتبال". فصلنامه المپیک، سال هفدهم، شماره ۱ (پیاپی ۴۷).
۶. همتی نژاد، مهرعلی؛ رحمانی نیا، فرهاد؛ صالحی، سیروس. (۱۳۷۹). "بررسی عوامل پرخاشگری در میدان‌های ورزشی از دیدگاه ورزشکاران، تماشاگران و متخصصان تربیت بدنی". المپیک، دوره ۸، شماره ۳ و ۴، پاییز و زمستان ۱۳۷۹، ص ۳۹-۴۶.

7. Clarke, J. (1978). "The treatment of football hooliganism in the press". In R. Ingham (Ed) *Football Hooliganism: the Wider Context*. London; Interaction.
8. Clarke, John. (1978). "Football and working class fans in Ingham". R. (Ed). *Football hooliganism: the Wider Context*. London: Inter Action Imprint.
9. Courakis, Nestor (2004). "Football violence : Not Only a British Problem". *European Journal of Criminal Policy and Research*, Vol. 6, Num2.
10. Dunning , E. (2000). "Towards a sociological understanding of football hooliganism". London: Rutledge.
11. Dunning . E. Murphy, P. and Williams, J.(1988). "The Roots of Football Hooliganism: An Historical and Sociological Study". London, Routledge.
12. Finn, G., (1994b). "Football violence: A societal psychological perspective". In R. Giulianotti, N. Bonney and M. Hepworth (Ed), *Football violence and social identity* , London: Rutledge.
13. Harrington, J, A. (1968). "Soccer Hooliganism". Bristol: John Wright.
14. Hall, S. (1978). "The treatment of football hooliganism in the press". In R. Ingham (ed), *Football Hooliganism: the Wider Context*". London : Interaction.
15. Kerr, J. H. (1994). "Understanding soccer hooliganism", Buckingham: Open University Press.
16. Lang, Sir J. (1969). "Report of the working party on crowd behaviors at football matches". London: HMSO.
17. Lewis, J.M. (1982). "Fan violence: and American Social problem". *Research in social problems and public policy*, 2, PP:195-206.
18. Marsh, P., (1977). "Football Hooliganism : fact or fiction?" *British Journal of law and society*, 2 ; PP:256-259.
19. Marsh, P., Faos, K. Carnibella, G., McCann, J and Marsh , J. (1996). "Football violence in Europe". The Amsterdam Group.

-
20. Murphy P. Dunning, E and Williams, J. (1988). "Soccer crowd disorder and the press: processes of amplification and doamplification in historical perspective: theory culture and society ". 5; PP:645-673.
21. Russell, G.W., & Goldstein, J.H. (1995). "Personality differences between dutch football fans and nonfans". *Social Behavior and Personaliy*, 23, PP:199-204.
22. Spaji, Ramon (2006). "Aspects of hooliganism violence". *Amsterdam School for Social science research*. PP:1-32.
23. Stott, C and Pearson, G. (2006). "Football Banning Orders, Proportionality and public order' : *Howard Journal of Criminal Justice*, Vol 45, No. 3, PP:241-254.
24. Tenebaum, G, E, Stewart, R.N Singer, And J Duda (1997). "Aggression and violence in sport : an ISSP position stand". *The Sport Psychologist* 11; PP1-7.
25. Taylor. I. (1969). "Hooligans: soccer's resistance movement". *New Society*, V August.
26. Taylor, Ian. (1971). "Football mad: A speculative sociology of football hooliganism :In dunning". E. (Ed). *The Sociology of sport*. London, Cass.
27. Taylor, Ian. (1982). "On the sports violence question – soccer hooliganism revisited : in hargreaves". J (Ed) *Sport Culture Ideology*. Rutledge and Kegan Paul.
28. Volakamer, M. (1972). "Aggressives verhalten im sport". In : *Experimente in der sport psychologie*. PP:43-66.
29. Williams, J. (1980). "Football hooliganism: offences, arrests and violence-a critical note". *British Journal of law and society*, 7(1); PP:104-111.
30. Willis, P. (1990). *Common culture: symbolic work at play in the everyday cultures of the young* (Milton Keynes, open university press).

---

31. Zani, B., & Kirchler, E. (1991). "When violence overshadows the spirit of sporting competition: Italian Football Fans and their clubs". *Journal of Community and Applied social Psychology*.